

TEOLOGICZNE ASPEKTY SŁUŻBY W STRAŻY POŻARNEJ

*(...) Bogu na chwałę, ludziom na pożytek;
Bogu na cześć – bliźniemu pomoc nieść.
Autor nieznany¹*

*Gdy obowiązek wezwie mnie
Tam wszędzie, gdzie się pali,
Ty mi, o Panie siłę daj,
Bym życie ludzkie ocalił (...).
Modlitwa Strażaka, autor nieznany²*

Powyższe zawołanie jest głęboko zakorzenione w tradycji polskiej straży pożarnej³, zarówno zawodowej, jak i ochotniczej. Wyraża ono fundamentalne wartości, którymi kierują się strażacy: oddanie służbie Bogu oraz pomoc ludziom w potrzebie. Pierwsza część motta „Bogu na chwałę” odwołuje się do teologicznego wymiaru pracy strażaków. Jest wyrazem oddania i hołdu Bogu za możliwość służby oraz za ochronę i siłę w wykonywaniu obowiązków służbowych. Tradycyjnie wielu strażaków jest głęboko wierzących i widzi swoją pracę jako powołanie. Druga część hasła „Ludziom na pożytek” podkreśla humanitarny aspekt służby strażackiej. „Rycerze św. Floriana” – bo tak zwykło się nazywać strażaków – są zawsze gotowi do niesienia pomocy ludziom w niebezpieczeństwie. Ta misja jest realizowana nie tylko podczas gaszenia pożarów, ale także w czasie klęsk żywiołowych, wypadków i innych sytuacji kryzysowych.

Hasło to zawiera teologiczne implikacje dualizmu ontologicznego, bowiem zakłada istnienie dwóch niezależnych wektorów: duchowego (służba Bogu) i materialnego (służba człowiekowi). Takie ujęcie wyznacza temat niniejszego opracowania i pobudza do refleksji nad teologicznym wymiarem misji strażaków w Polsce. Podjęty temat należy uznać za interesujący dla teologii praktycznej i antropologii ogólnej, ale może mieć także istotne

¹ Hasło to podkreśla altruistyczne i ofiarne podejście strażaków do pracy, która jest fundamentem ich służby publicznej. Większość dostępnych źródeł opisuje to motto jako szeroko stosowane wśród strażaków w Polsce. Niektóre źródła sugerują, że hasło to może mieć długą historię, sięgającą czasów formowania się organizacji strażackich w Polsce, co datuje się na pierwszą połowę XIX wieku, jednak brak jest konkretnych informacji na temat autora tych słów, jak i dokładnego początku jego użycia. Więcej na ten temat zob. Marian Zalewski, *W jedności siła. Bogu na chwałę, ludziom na pożytek. W 100-lecie odzyskania przez Polskę Niepodległości* (Warszawa: Zarząd Główny Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP, 2018); Janusz Gmitruk, „Dzieje Związku Floriańskiego,” *Niepodległość i Pamięć* nr 25/3(63), (2018): 123-138.

² Richard Picciotto, Daniel Paisner, *Ostatni z żywych. Opowieść strażaka, który przeżył pod gruzami World Trade Center* (Warszawa: Grupa Wydawnicza Bertelsmann media, 2002).

³ Terminem „straż pożarna” zamiennie określane będą zarówno Państwowa Straż Pożarna, jak i Ochotnicze Straże Pożarne Rzeczypospolitej Polskiej.

znaczenie dla wielu dyscyplin humanistycznych i nauk społecznych, a nawet pożarniczych (technicznych).

Problematyka teologicznych aspektów służby pożarniczej rodzi cały szereg współczesnych wyzwań. Te kwestie można przedstawić w trzech kategoriach. Pierwsza z nich to ujęcie służby strażackiej jako powołania w wymiarze teologicznym. Druga kategoria ujmuje praktyczne aspekty w teologicznym ujęciu pracy strażaka, zaś trzecia przedstawia współczesne wyzwania teologiczne tej służby.

Podjęta problematyka stanowi zagadnienie wielowymiarowe i złożone. Mimo to, z jednej strony wzrasta zainteresowanie służbą w formacji mundurowej, która obecnie cieszy się najwyższym zaufaniem społecznym, a z drugiej, wciąż jest niewielka liczba opracowań podejmujących zagadnienia związane z teologicznymi fundamentami i wartościami służby pożarniczej. Niewątpliwie, celem niniejszego opracowania jest wypełnienie powyższej luki oraz zarysowanie kilku ważnych problemów, które wymagają głębszej refleksji teologicznej. Dla czytelności metodologicznej należy dopowiedzieć, że z uwagi na objętościowe wymagania artykułu, jego treść celowo zostanie ograniczona tylko do wybranych aspektów poruszanego zagadnienia.

Należy też mieć na uwadze, że podjęta problematyka nadal wymaga uwagi teoretyków i praktyków zajmujących się zarówno teologią, antropologią, jak i pożarnictwem. Zgłębienie i rozpropagowanie tego problemu jest bezdyskusyjne i godne zauważenia w świetle innych pokrewnych dyscyplin naukowych⁴. Całość stanowi przyczynek i zaproszenie do dalszych badań z zakresu teologiczno-pożarniczego. Prezentowane ogólne ramy opracowania niewątpliwie wpisują się w interpretatywny paradygmat nauk teologiczno-społeczno-humanistycznych i pożarniczych⁵.

1. Służba strażacka jako powołanie w kontekście teologicznym

Służba w straży pożarnej to nie tylko profesja, ale dla wielu osób stanowi prawdziwe powołanie, które głęboko wpisuje się w ich duchowe i moralne wartości. W kontekście teologicznym, strażak często postrzegany jest jako osoba realizująca swoją misję życiową, odpowiadając na wyzwanie służby bliźniemu, zgodnie z ewangelicznym przesłaniem miłości i poświęcenia. Ta perspektywa nadaje strażackiej służbie wymiar transcendentny, widziany

⁴ Wojciech Cichosz, Jarosław Lisica, „Teologia edukacji w świetle myśli ks. prof. Zbigniewa Marka,” w *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Anna Walulik, Janusz Mółka (Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017), 89.

⁵ Krzysztof Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana* (Warszawa: PWN, 2000).

jako wypełnienie Bożego planu i świadome naśladowanie Chrystusa w gotowości do niesienia pomocy innym, nawet z narażeniem własnego życia.

Podjmując zatem analizę teologicznych fundamentów służby pożarniczej należy zacząć od próby określenia terminu „służba”. Pojęcie to w różnorodnej formie funkcjonuje w straży pożarnej, zarówno w mowie potocznej, jak i mniej czy bardziej oficjalnej, a nawet urzędowej. Strażak wykonuje określoną służbę, a będąc w domu stwierdza, że „idzie na służbę”. W społecznym i urzędowym ujęciu, służba strażacka pojawia się w kontekście szczególnego przedmiotu i wartości. Według *Słownika Języka Polskiego* służba to praca na rzecz jakiejś wspólnoty, wykonywana z poświęceniem⁶. Takie rozumienie służby już w pierwszym określeniu należy uzupełnić o podejmowanie pracy dla konkretnej osoby, nie tylko wspólnoty. Do istotnych elementów służby strażaka należy praca o szczególnym charakterze, przede wszystkim dobrowolna, zawsze z poświęceniem a nie rzadko narażeniem własnego zdrowia i życia dla dobra innych. Tak rozumiana służba strażacka charakteryzuje się ofiarnością i wyrzeczeniem⁷.

Powyższe rozumienie służby strażackiej ma swoje konotacje w życiu i działalności ofiarnej Jezusa Chrystusa. Na określenie siebie i swojego posłannictwa, Chrystus odwołuje się bowiem do tradycji Starego Testamentu w odniesieniu do tytułu Sługi Jahwe i określa swoją misję czasownikiem „służyć”. Postawa Bożego Syna ujawnia rangę służby, a także głęboki sens antropologiczny i moralny służby, polegający na osiągnięciu pełni człowieczeństwa poprzez świadczenie jej dla drugiego. Co więcej, całe życie Jezusa Chrystusa jako Sługi jest darem dla drugiego, swoistą proegzystencją⁸. Dlatego strażak, który naraża własne życie, by ratować innych, naśladuje wzór służby Chrystusa Sługi.

W powyższym kontekście, pojęcie „służby” należy uzupełnić o strukturalno-teologiczne elementy, takie jak: 1) *Dyspozycja wewnętrzna* – bycie darem z siebie dla drugiego; 2) *Człowieczeństwo w działaniu* – traktowanie poszkodowanego przez strażaka jako osoby, a nie jedynie „przypadku” wymagającego interwencji; 3) *Rola empatii* – istotne znaczenie empatii w ocenie sytuacji poszkodowanego i podejmowaniu decyzji dotyczących dalszych działań ratowniczych; 4) *Szacunek dla życia i zdrowia* – refleksja nad odpowiedzialnością moralną strażaka w kontekście jego wpływu na życie i zdrowie poszkodowanych; 5) *Wsparcie duchowe* – zapobieganie utracie empatii oraz pomoc w zachowaniu wrażliwości w trudnych sytuacjach.

⁶ Służba, *Słownik Języka Polskiego PWN*, w: sjp.pwn.pl (dostęp: 19.08.2024).

⁷ Adam Maj, „Wartość służby w duchowości uczniów wczesnoszkolnej edukacji,” *Roczniki Pedagogiczne* 15(51), nr 2 (2023): 24-25.

⁸ *Ibidem*, 26.

W takim znaczeniu służba strażaka rozumiana jest jako powołanie⁹. W kontekście teologicznym, powołanie jest często rozumiane jako szczególny dar od Boga do podjęcia określonych działań na rzecz innych ludzi i społeczeństwa. Służba strażacka może być postrzegana jako realizacja Bożego wezwania do ochrony i ratowania bliźnich. W tym sensie, strażak działa nie tylko z poczucia obowiązku służbowego (zawodowego), ale również jako wykonawca Bożej woli, dążący do realizacji przykazania miłości bliźniego. Teologiczne podejście do służby strażaka uwzględnia bowiem realizację największego z przykazań – miłości bliźniego. Ewangeliczne wezwanie do miłości Boga i bliźniego (Mt 22,37-39) znajduje swoje konkretne odzwierciedlenie w działaniach strażaków, którzy ryzykują własnym życiem, aby ratować innych¹⁰.

W kontekście teologicznym można również rozważać powołanie i służbę strażaka jako narzędzie Bożej opatrności. Bóg, który troszczy się o swoje stworzenie, działa przez ludzi, którzy służą innym w potrzebie. Strażacy, ratując życie, gasząc pożary, czy chroniąc mienie, mogą być postrzegani jako ręce Boże w działaniu. Ich praca jest wówczas postrzegana nie tylko jako zawód, ale jako współpraca z Bożą łaską w niesieniu pomocy i ochrony. Tę prawdę przypomina Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym *Dei Verbum*, gdzie jest mowa o dostosowaniu działań Bożych do potrzeb ludzkiej natury¹¹.

Służba strażacka jako powołanie ma również głęboki wymiar duchowy. Praca strażaka wymaga nie tylko fizycznej odwagi i sprawności, ale także duchowej siły i wewnętrznej gotowości do stawiania czoła niebezpieczeństwom i cierpieniu. Strażak powinien być świadomy swojej odpowiedzialności wobec Boga i bliźnich, co może prowadzić do głębokiej duchowej refleksji i modlitwy. W trudnych momentach służby, takich jak ratowanie życia w sytuacjach ekstremalnych, strażacy mogą odczuwać potrzebę duchowego wsparcia i obecności Boga, który daje siłę i wytrwałość w wykonywaniu tak trudnych zadań. Dlatego przedmiotowym zagadnieniem jest relacja między wartością służby a duchowością strażaków.

Duchowość w służbie pociąga za sobą takie elementy, jak miłość, moralność empatyczna, przezwyciężenie egoizmu, sens życia, zaangażowanie w sprawy służbowe (zawodowe), a w przypadku inspiracji religijnej – wiarę, miłość Boga, naśladowanie Jezusa Chrystusa¹². Drugi element duchowości w służbie strażackiej to przesunięcie zainteresowania

⁹ Jarosław Lisica, „Wpływ służby zawodowej na jakość życia rodzinnego strażaków Państwowej Straży Pożarnej na podstawie badań własnych,” *Studia Humanistica Gedanensia*, t. 7 (2022): 152.

¹⁰ Ibidem, 153.

¹¹ Sobór Watykański II, „Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*,” w *Dokumenty Soboru Watykańskiego II* (Poznań: Pallottinum, 2002), 331-332.

¹² Wojciech Cichosz, „Duchowość małżeńsko-rodzinna w publikacjach Księdza Profesora Ireneusza Werbińskiego,” *Studia Włocławskie*, t. 22 (2020): 91-106.

z siebie na osobę i życie drugiego człowieka, zwłaszcza potrzebującego jakiegokolwiek wsparcia. Trzeci element – to traktowanie dobra drugiego jako własne lub cenniejsze. Wiąże się to z bezinteresownością oraz brakiem oczekiwania rewanżu. Ponadto, działania ratowniczo-gaśnicze podejmowane przez strażaka nadają duchowości wymiar realny, innymi słowy – wszelkie czyny ratownicze posiadają rangę szczególnego dobra i wysoką wartość moralną. W takim ujęciu duchowość formacji ratowniczej nabiera określonego charakteru w relacji do tych wartości, wobec których pojawia się gotowość do poświęcenia¹³.

2. Praktyczne aspekty w teologicznym ujęciu pracy strażaka

Praktyczne aspekty w teologicznym ujęciu pracy strażaka to temat, który na pierwszy rzut oka może wydawać się nietypowy, a nawet paradoksalny. Straż pożarna, będąca instytucją opartą na nauce, technologii i rygorystycznym szkoleniu, wydaje się oddalona od refleksji teologii praktycznej. Jednak po głębszym zastanowieniu, okazuje się, że teologia może odgrywać znaczącą rolę w pracy strażaków, jak już zarysowano to wyżej. W obliczu niebezpieczeństw, jakie niesie ze sobą ich codzienna praca i nieustannej konfrontacji z sytuacjami granicznymi – śmiercią, cierpieniem, stratą – praktyczne aspekty w teologicznym ujęciu pracy strażaka stają się istotnym elementem wspierającym ich moralne, emocjonalne i psychiczne zdrowie. Strażacy bowiem często stają przed pytaniami wykraczającymi poza techniczne aspekty ich zawodu. Jak radzić sobie z nieuniknioną obecnością śmierci, cierpienia i ludzkiej tragedii? Jak zachować nadzieję i siłę w obliczu niepewności i zagrożenia? Teologia, choć może wydawać się odległa od codziennych obowiązków strażaków, oferuje narzędzia do zrozumienia i radzenia sobie z tymi trudnymi pytaniami.

Praktyczne aspekty teologiczne w pracy strażaka mogą przejawiać się na wielu płaszczyznach, wpływając zarówno na ich codzienne działania, jak i na długoterminowe podejście do służby. Należy w tym miejscu wskazać kilka kluczowych obszarów, w których teologia może mieć znaczenie. Są to: poczucie misji, komfort w obliczu śmierci, wsparcie w budowaniu wspólnoty, refleksja nad cierpieniem oraz motywacja do ciągłego rozwoju. Warto przyrzeć się bliżej każdemu z tych obszarów, zaczynając od poczucia misji, które stanowi fundament teologicznego podejścia do pracy strażaka.

Poczucie misji może towarzyszyć strażakom w pełnieniu służby „Bogu na chwałę, a ludziom na pożytek”. Wiara religijna¹⁴ wzmacnia bowiem poczucie misji i powołania do

¹³ Maj, „Wartość służby w duchowości,” 28-30.

¹⁴ Daniel Brzeziński, „Wiara i jej celebrowanie w kulturze. Systematyzacja pojęć,” *Teologia i Człowiek* 3, t. 27 (2014): 11-20.

służby na rzecz innych. Strażacy mogą postrzegać swoją pracę nie tylko jako zawód, ale – jak zasygnalizowano wcześniej – jako służbę bliźnim, co nadaje głębszy sens ich działaniom. Z perspektywy wiary chrześcijańskiej, nie ma możliwości dystansowania się od „służby”. Przeciwnie, im bardziej strażak zbliża się do wiary, tym bardziej zbliża się do służby. Wiara religijna¹⁵ może pomóc w budowaniu i pogłębianiu tożsamości chrześcijańskiej i rozwoju chrześcijańskich postaw pokazując wartość i piękno strażackiej służby drugiemu¹⁶. Nasuwa się pytanie, czy dla dzisiejszego strażaka, wezwanie do służby drugiemu i innym jest jedynie sformułowaniem o charakterze symbolicznym i teologicznym, które nie ma większego związku z codzienną pracą w straży pożarnej, czy przeciwnie – w kontekście rzeczywistości wiary, zaczyna do czegoś zobowiązywać, staje się praktyczne, uświadamia otrzymane powołanie strażackie? Wydaje się, że w świetle współczesnych tendencji teologicznych samo poczucie misji jako wartości teologicznej wymaga przede wszystkim wiarygodnego wyjaśnienia i uzasadnienia¹⁷.

Następnym, kluczowym obszarem w pracy strażaka, w którym teologia odgrywa kluczowe znaczenie to aspekt śmierci, kruchości życia. Problematyka śmierci z punktu widzenia strażaka wyzwała wiele negatywnych i przykrych uczuć i emocji¹⁸: lęk przed umieraniem, lęk przed utratą własnego życia w wyniku podejmowanych działań ratowniczo-gaśniczych, lęk przed zmarłym – przerażenie przy oglądaniu zwłok (nieradko spalonych, rozczłonkowanych, zdeformowanych w wyniku wypadków komunikacyjnych itp.), bezradność, smutek, rozpacz¹⁹. Wówczas pojawiają się pytania o sens przemijania, o system wartości, o istnienie Boga, o życie po śmierci. Spoglądając na problematykę śmierci z punktu widzenia teologii należy przypomnieć, że początkowo śmierć została ukazana w Biblii jako tragedia człowieka, by w Ewangeliach przedstawić ją w kontekście życia wiecznego. Pismo Święte nie wskazuje na jakąkolwiek drogę ucieczki przed śmiercią, pomaga natomiast uwolnić od lęków²⁰. Dlatego teologiczne przekonania dotyczące życia po śmierci, odkupienia

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Sobór Watykański II, „Gravissimum educationis,” 564-565.

¹⁷ Marek Kluz, „Służba w perspektywie chrześcijańskiego wychowania w nauczaniu papieża Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka,” w: upjp2.edu.pl, (dostęp: 21.08.2024).

¹⁸ Wojciech Cichosz, Jarosław Lisica, „Rola emocji w kreatywności osoby ludzkiej,” w *Emocje. Druga strona wiedzy. Epistemologia. Kształcenie. Kreatywność*, red. Diana del Mastro, Wiesław Dyk (Paris-Alberobello: L’Harmattan, 2019), vol. 2, 109-123; Wojciech Cichosz, Jarosław Lisica, „Korelatywność emocji z kreatywnością osoby ludzkiej,” *Studia Gdańskie*, t. XLI (2017): 127-136.

¹⁹ Sławomir Bukalski, „Śmierć i umieranie. Aspekty psychologiczno-pastoralne,” *Studia Paradyskie*, t. 24 (2014): 105.

²⁰ Robert Lewandowski, „Filozoficzno-teologiczny obraz śmierci widziany oczami młodych osób,” *Roczniki Teologiczne* 6, t. LXIX (2022): 99.

czy obecności Bożej opieki, mogą dostarczać strażakom poczucia spokoju i odwagi potrzebnej w służbie.

Tego rodzaju duchowe przekonania nie tylko wzmacniają indywidualną odporność psychiczną, ale także tworzą wspólną podstawę, która jednoczy strażaków wokół wspólnych celów i misji. Dlatego też wspólne wartości religijne odgrywają istotną rolę w budowaniu trwałych więzi między strażakami. Zespół strażaków, który dzieli podobne przekonania i praktyki duchowe, często charakteryzują się wyższym poziomem zaufania i solidarności, co pozytywnie wpływa na ich efektywność i zdolność do pokonywania trudności wynikających z pełnionej służby. Wartości religijne mogą dostarczać członkom zespołu motywacji do wspólnego działania oraz stanowić źródło wsparcia w obliczu wyzwań²¹. Warto dodać, że w badaniach nad wpływem duchowości na relacje w zespole wykazano, że grupy, które angażują się we wspólne praktyki religijne, takie jak modlitwa czy msza św., częściej osiągają harmonię wewnętrzną oraz wyższy poziom zaangażowania w realizację celów grupy²². Wspólne doświadczenia duchowe mogą także redukować napięcia i konflikty, gdyż promują empatię i wzajemne zrozumienie²³. Duchowość i religia²⁴, poprzez budowanie poczucia wspólnoty, mogą więc stanowić istotny czynnik wpływający na spójność zespołu strażackiego oraz jego zdolność do skutecznej współpracy, zwłaszcza w czasie działań ratowniczo-gaśniczych.

Ponadto, duchowe i religijne przekonania mogą nie tylko wzmacniać więzi wewnątrz zespołu, ale także dostarczać strażakom narzędzi do radzenia sobie z trudnymi emocjonalnie sytuacjami, jakie napotykają w trakcie swojej służby. W obliczu dramatycznych wydarzeń, takich jak ratowanie ofiar wypadków czy pożarów, strażacy często konfrontują się z ludzkim cierpieniem i śmiercią. Bez odpowiedniego wsparcia, doświadczenia te mogą prowadzić do głębokiego poczucia bezsilności oraz frustracji. Teologiczne refleksje nad cierpieniem mogą jednak dostarczyć strażakom narzędzi do interpretowania trudnych sytuacji w kontekście wyższych celów i wartości²⁵. Zrozumienie cierpienia z perspektywy religijnej może pomóc im nadać sens doświadczeniom, które wydają się niepojęte lub niesprawiedliwe. Teologia

²¹ Joan Marques, "Spirituality in the Workplace: Developing an Integral Model and a Comprehensive Definition," *Journal of American Academy of Business* 7, num. 1 (2005): 80-92.

²² Louis W. Fry, Melanie P. Cohen, "Spiritual Leadership as a Paradigm for Organizational Transformation and Recovery from Extended Work Hours Cultures," *Journal of Business Ethics* 84, num. 2 (2009): 265-278.

²³ Gary R. Weaver, Bradley R. Agle, "Religiosity and Ethical Behavior in Organizations: A Symbolic Interactionist Perspective," *Academy of Management Review* 27, num. 1 (2002): 77-97.

²⁴ Wojciech Cichosz, "Anthropological Determinants of Religious Education, in: Religious Pedagogy," edited by Zbigniew Marek and Anna Walulik, (Kraków: Ignatianum University Press, 2020), 345-65.

²⁵ Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice* (New York: Guilford Press, 1997), 165-185.

może promować postawę akceptacji i zaufania wobec Boga, co może przynosić poczucie ukojenia oraz siłę do dalszego wykonywania trudnych zadań. W ten sposób, refleksja nad cierpieniem może nie tylko łagodzić negatywne skutki stresu, ale także wspierać wewnętrzny rozwój i odporność psychiczną strażaków, co jest kluczowe w ich zawodzie²⁶.

Tego rodzaju praktyczne aspekty teologiczne nie tylko pomagają strażakom radzić sobie z trudnymi doświadczeniami, ale także inspirują ich do nieustannego rozwoju osobistego i zawodowego, zgodnie z wyższymi ideałami promowanymi przez tradycje religijne. Wiele bowiem tradycji religijnych podkreśla konieczność doskonalenia siebie oraz dążenia do wyższych ideałów, takich jak altruizm, odwaga czy poświęcenie. Tego rodzaju etyczne i duchowe zobowiązania mogą stanowić istotne źródło motywacji dla strażaków, inspirując ich do ciągłego rozwijania swoich umiejętności oraz postaw zawodowych. Dążenie do doskonałości, osadzone w kontekście religijnym, może prowadzić do większej gotowości do samodoskonalenia i wytrwałości w pokonywaniu wyzwań zawodowych²⁷. Religijne nakazy moralne, takie jak pomoc bliźnim czy ochrona życia, mogą kierować działaniami strażaków, wzmacniając ich poczucie odpowiedzialności za innych. To wewnętrzne zobowiązanie może z kolei zachęcać ich do podnoszenia swoich kwalifikacji i doskonalenia procedur ratunkowych, aby sprostać najwyższym standardom etycznym i zawodowym. W efekcie, strażacy zmotywowani religijnymi ideałami stają się bardziej zaangażowani i skuteczni w swojej pracy, co ma bezpośrednie przełożenie na jakość udzielanej pomocy oraz poziom bezpieczeństwa społeczności²⁸, którym służą²⁹.

Podsumowując, teologia, choć na pierwszy rzut oka wydaje się odległa od praktycznych aspektów pracy strażaka, w rzeczywistości pełni istotną rolę w kształtowaniu ich tożsamości zawodowej oraz moralnej. Poczucie misji, refleksja nad śmiercią i cierpieniem, budowanie wspólnoty, a także motywacja do ciągłego doskonalenia, to tylko niektóre z obszarów, w których teologia oferuje wsparcie. Dzięki temu strażacy mogą lepiej radzić sobie z trudnościami, jakie niesie ze sobą ich wymagający zawód, zachowując przy tym integralność psychiczną, emocjonalną i duchową. Wobec tego, teologiczne refleksje stają przed nowymi wyzwaniami, które kreuje współczesna służba strażacka.

²⁶ Janice Bell Meisenhelder, Emily N. Chandler, "Faith, Prayer and Health Outcomes in Elderly African Americans and Whites," *Journal of the National Medical Association* 92, num. 4 (2000): 201-209.

²⁷ Michael King, Harold G. Koenig, "Conceptualising Spirituality for Medical Research and Health Service Provision," *BMC Health Services Research* 9, num. 1 (2009): 116.

²⁸ Jarosław Lisica, „Uczciwość wobec ojczyzny (Konstruktywizm a behawioryzm w wychowaniu do patriotyzmu),” *Refleksje*, nr 1 (2018): 30-36.

²⁹ Harry R. Moody, *Religion, Spirituality and Aging: A Social Work Perspective* (New York: Routledge, 2005), 72-88.

3. Współczesne wyzwania teologiczne służby strażackiej

Zawód strażaka został zakwalifikowany do grupy o bardzo wysokim stopniu ryzyka. Jego specyfika oraz szczególny charakter wynikają z misji społecznej, którą pełnią strażacy³⁰. Ich służba wiąże się z wieloma zagrożeniami występującymi podczas działań ratowniczo-gaśniczych, które mogą niekorzystnie wpływać na ich zdrowie fizyczne i psychiczne, a niejednokrotnie zagrażać ich życiu. Strażacy pełnią służbę w sytuacjach, które wymagają od nich odpowiedzialności, opanowania, szybkiej reakcji, dużej wytrzymałości psychofizycznej, a także prawidłowego postępowania z osobami, które uległy wypadkowi³¹.

Stres i pojawiająca się trauma związane są z koniecznością wykonywania bardzo trudnych zadań, nierzadko na granicy wykonalności, najczęściej w nieznanym dla strażaka otoczeniu, przy istniejącym zagrożeniu zdrowia i życia własnego oraz innych ludzi (pożary, katastrofy budowlane, chemiczne i ekologiczne, wypadki komunikacyjne). Sytuacją stresogenną jest również samo oczekiwanie na alarm w jednostce. Poza stresem ciągłym, powodowanym codziennymi wymaganiami służby, występuje także stres traumatyczny jako reakcja na zdarzenie krytyczne, które spowodowało bezpośrednie zagrożenie życia strażaka³².

Interdyscyplinarność zjawiska stresu i jego powszechne występowanie w życiu zawodowym strażaka sprawia, że zagadnienie to rodzi współczesne wyzwania teologiczne. Jak wspomniano, służba w straży pożarnej to nie tylko walka z ogniem i ratowanie życia, ale również nieustanne zmaganie się z moralnymi dylematami, stresem i traumą. W takich chwilach teologia – rozumiana nie tylko jako zbiór dogmatów, ale również jako refleksja nad sensem życia, śmierci i cierpienia – może stanowić cenne źródło wsparcia. W rzeczywistości przenika bowiem wiele wymiarów strażackiej służby i koncentruje się na wsparciu duchowym, które odgrywa kluczową rolę w radzeniu sobie z traumą i stresem. W tym względzie istotna wydaje się rola kapelanów pożarnictwa, którzy są wyszkoleni w udzielaniu wsparcia duchowego w sytuacjach kryzysowych.

Posługa kapelana strażaków jest posłannictwem pełnym wyrzeczeń, wymagającym stałej gotowości do działania. Specyfika tej posługi jest zatem inna niż tradycyjnego duszpasterstwa w parafiach. Zadania duchownych posługujących wśród strażaków są bardzo szerokie, gdzie ważnym zadaniem powinno być posiadanie szerokiej wiedzy w zakresie

³⁰ Lisica, „Wpływ służby zawodowej,” 152.

³¹ Justyna Oleksy, „Narażenie zawodowe pracowników straży pożarnej – ryzyko zaburzeń psychofizycznych,” *Psychologia*, nr 4(54) (2015): 52-57.

³² Tomasz Sawicki, „Bezpieczeństwo strażaków PSP a ryzyko zawodowe w czasie działań ratowniczych,” *W akcji. Technika – Taktyka – Profilaktyka*, nr 2 (2012): 46-57; Sylwester Woszczyk i in., „Stres i sposoby radzenia sobie z nim przez policjantów i strażaków,” *Bezpieczeństwo Pracy*, nr 10 (2016): 11.

redukcji stresu, a co za tym idzie, rozpoznawanie symptomów stresu i natychmiastowe udzielanie pomocy. Poza tym, warto pamiętać, że kapelan jest zobowiązany do troski o wszystkich ratowników bez względu na światopogląd czy wyznawaną religię. Powinien także aktywnie współpracować w rozwiązywaniu problemów natury moralnej, przeciwdziałać przejawom paniki, agresji, wpływając na tworzenie atmosfery wzajemnego zaufania wśród strażaków³³.

W obliczu tych zdarzeń, dylematy etyczne w służbie strażackiej stają się kolejnym współczesnym wyzwaniem teologicznym. Strażacy, którzy na co dzień podejmują decyzje mogące decydować o życiu i śmierci, nie tylko muszą radzić sobie z presją i stresem, ale również stawiają czoła trudnym wyborom moralnym. W kontekście teologicznym te dylematy wymagają głębokiej refleksji nad wartościami duchowymi i etycznymi, które powinny kierować ich działaniami.

Celem działania straży pożarnej jest zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa, traktowanego w kategoriach wartości, oznaczającej doświadczenie dobra. Jeśli więc rozumieć etykę jako naukę o czynieniu dobra, to wynika z tego, że fundamentem służby strażackiej są wartości i normy moralne i to one wyznaczają ideę i powołanie do zawodu³⁴. Etyka w odniesieniu do strażaków ma szczególne znaczenie. Przede wszystkim dlatego, że głównym zadaniem tej formacji jest służenie społeczeństwu, ochrona ludzi i ich mienia. Istotnym jest, iż społeczeństwo oczekuje, że działania straży pożarnej będzie nie tylko zgodne z prawem, ale również etyczne³⁵. Strażacy jako ratownicy, często znajdują się w sytuacjach, w których muszą podejmować szybkie decyzje, mające bezpośredni wpływ na życie i zdrowie ludzi. Takie sytuacje mogą rodzić poważne dylematy natury etycznej, do których zalicza się:

- 1) *Priorytet ratowania życia a ochrona mienia* – strażacy często muszą wybierać, czy najpierw ratować osoby uwięzione w płonącym budynku, czy chronić mienie, które jest zagrożone przez ogień. Chociaż życie ludzkie jest zazwyczaj priorytetem, mogą wystąpić sytuacje, w których podjęcie decyzji nie jest oczywiste, np. gdy strażak nie wie, czy w danym miejscu są ludzie, czy też, gdy w grę wchodzi wyjątkowo cenne lub niebezpieczne mienie (jak materiały wybuchowe).

Z teologicznego punktu widzenia, życie ludzkie jest wartością nadrzędną, ponieważ każda osoba jest stworzona na obraz i podobieństwo Boga (Rdz 1,27). W związku z tym,

³³ Przemysław Tur, „Rola kapelana w Siłach Zbrojnych RP,” *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, nr 27(2) (2018): 105-113.

³⁴ Lidia Młodzik, „Profil osobowo-moralny funkcjonariuszy mundurowych,” *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, nr 4(132) (2018): 192.

³⁵ Andrzej Pieczywok, „Podstawowe kategorie etyczno-prawne i organizacyjne w pracy zawodowej funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa publicznego,” *Przegląd Prawno-Ekonomiczny*, nr 43 (2018): 185.

ratowanie życia ma zawsze pierwszeństwo przed ochroną mienia. Jednakże, w sytuacjach, gdy strażak nie jest pewny, czy w danym miejscu są ludzie lub gdy w grę wchodzi mienie o szczególnym znaczeniu, teologia katolicka zachęca do stosowania zasady „podwójnego skutku”³⁶ (*principium duplex effectus*). Oznacza to, że jeśli działanie ma dwa skutki – jeden dobry (ochrona życia) i jeden potencjalnie zły (zniszczenie mienia) – działanie to może być moralnie usprawiedliwione, o ile intencją jest osiągnięcie dobrego skutku, a zły skutek nie jest bezpośrednio zamierzony.

2) *Ratowanie kolegi strażaka a ratowanie cywili* – w czasie akcji ratowniczej może się zdarzyć, że jeden z członków zespołu strażackiego zostanie poważnie ranny lub znajdzie się w bezpośrednim niebezpieczeństwie. W takim momencie strażak może stanąć przed trudnym wyborem: czy przerwać akcję, aby pomóc koledze, czy kontynuować ratowanie cywili, których życie również jest zagrożone.

W teologii chrześcijańskiej istnieje zasada miłości bliźniego (Mt 22,39), która nakazuje troszczyć się o innych, zwłaszcza tych w potrzebie. Ratowanie cywili, którzy są bezbronni, może wydawać się priorytetem, jednak teologia również uznaje wartość solidarności i braterstwa. Ratując kolegę strażaka, który jest członkiem wspólnoty, strażak realizuje miłość bliźniego w inny, ale równie ważny sposób. W tej sytuacji, decyzja powinna być oparta na konkretnych okolicznościach, a jeśli to możliwe, obie strony powinny być ratowane, z zachowaniem zasady miłości i szacunku dla życia.

3) *Ewakuacja ludzi a zagrożenie dla samego strażaka* – w niektórych sytuacjach strażak musi zdecydować czy wejść do bardzo niebezpiecznego obszaru, aby ewakuować osoby, które mogą nie mieć szans na przeżycie, jeśli nie otrzymają natychmiastowej pomocy. W takich przypadkach strażak naraża swoje życie, co może prowadzić do pytania: Czy ryzyko jest uzasadnione?

Teologiczna zasada „męczeństwa” nie zobowiązuje do narażania swojego życia, jeśli nie ma pewności, że przyniesie to ocalenie innych (J 15,13: „Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich”). Jednakże, chrześcijańska etyka naucza o wartości ofiarnej miłości, która może skłonić strażaka do podjęcia ryzyka, aby

³⁶ Katolicka teologia moralna sformułowała zasadę podwójnego skutku, aby umożliwić trafną ocenę złożonych sytuacji, w których podjęcie decyzji moralnie dobrej, może prowadzić do wywołania niezamierzonych złych skutków. Innymi słowy, jeżeli dany czyn pociąga za sobą dwa skutki: jeden dobry, a drugi zły, to wolno popełnić ów czyn wtedy i tylko wtedy, jeżeli zostają jednocześnie spełnione następujące cztery warunki: 1) dany czyn sam przez się nie jest zły, 2) nie jest zamiarem (intencją) sprawcy czynu osiągnięcie złego skutku, choć zdaje on sobie sprawę (przewiduje), że skutek taki może nastąpić, 3) zły skutek nie może być środkiem osiągnięcia skutku dobrego, 4) dobry skutek musi być wystarczająco godny aprobaty moralnej, aby zrównoważyć spowodowanie skutku złego. Więcej na ten temat zob. Barbara Chyrowicz-Dorobek, *Zamiar i skutki. Filozoficzna analiza zasady podwójnego skutku* (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1997), 11.

uratować innych. Ważne jest, aby decyzja ta była podjęta z pełną świadomością, że strażak może poświęcić swoje życie dla większego dobra, jakim jest ratowanie innych.

- 4) *Obowiązek ratowania wszystkich a uprzedzenia osobiste* – strażak może napotkać sytuację, w której musi ratować osobę, która wcześniej była zaangażowana w działania sprzeczne z prawem lub moralnością (np. przestępca). Wówczas ratownik musi przezwyciężyć wszelkie uprzedzenia osobiste i postępować zgodnie z obowiązkiem ratowania każdego człowieka bez względu na jego przeszłość.

Rozpatrując ten dylemat z teologicznego punktu widzenia, należy przypomnieć, że chrześcijaństwo silnie akcentuje miłość do wszystkich ludzi³⁷, bez względu na ich przeszłość czy status moralny (Łk 6,27-28: „Miłujcie waszych nieprzyjaciół i módlcie się za tych, którzy was prześladują”). Ratowanie przestępcy lub osoby, która mogła wyrządzić zło, jest wyrazem bezwarunkowej miłości i miłosierdzia, które jest podstawową wartością w teologii. Strażak, podejmując akcję ratunkową wobec takiej osoby, postępuje zgodnie z nauką o Bożym miłosierdziu, który kocha i przebacza wszystkim.

- 5) *Wykorzystanie ograniczonych zasobów* – podczas dużych katastrof, takich jak pożary lasów czy wielkie katastrofy budowlane, zasoby, takie jak sprzęt i czas, mogą być ograniczone. Strażacy mogą być zmuszeni do wyboru, gdzie skierować swoje siły, co może oznaczać, że niektórzy poszkodowani nie otrzymają natychmiastowej pomocy.

W teologii katolickiej istnieje zasada „sprawiedliwości społecznej”³⁸ oraz „opcji na rzecz ubogich”³⁹, które nakazują sprawiedliwe rozdzielanie zasobów, zwłaszcza wobec tych, którzy są najbardziej potrzebujący (Mt 25,35-40). W sytuacjach kryzysowych strażacy powinni kierować zasoby tam, gdzie są one najbardziej potrzebne, mając na uwadze godność i wartość każdego ludzkiego życia. Ograniczone zasoby powinny być wykorzystane w sposób,

³⁷ Wojciech Cichosz, *Wychowanie integralne. Praktyczna recepcja Gimnazjum w Zespole Szkół Katolicki im. św. Jana Pawła II w Gdynia 1992-2019* (Pelplin: Bernardinum, 2019), 57.

³⁸ *Sprawiedliwość społeczna* – rozumienie tej zasady oparte jest na stwierdzeniu, że istnieje sprawiedliwość powszechna, której źródłem jest porządek oparty na dobru wspólnym. To znaczy, że od przestrzegania sprawiedliwości nie może uchylić się żaden człowiek. Przed unikaniem sprawiedliwości w ramach życia społecznego przestrzega papież Franciszek. W *Orędziu na Światowy Dzień Pokoju* z 2014 roku zaznacza, że od tej zasady nie ma żadnego wyłączenia, bo jej umocowaniem jest dobro wszystkich ludzi mieszkających na ziemi. Więcej na ten temat zob. Janusz Szulist, „Źródła solidarności na przykładzie Orędzia na Światowy Dzień Pokoju 2014 roku papieża Franciszka,” *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*, nr 21 (2014): 293; Michał Stachurski, „Katolicka Nauka Społeczna wobec zagadnień społeczno-politycznych,” *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, nr 1(32) (2018): 157.

³⁹ *Opcja na rzecz ubogich* – jest propozycją podmiotowych, emancypacyjnych i odnowionych działań na rzecz ludności dotkniętej konsekwencjami braku dóbr potrzebnych do rozwoju. W praktyce sprowadza się do mądrego i realistycznego udziału w integralnym wyzwoleniu ubogich. Chociaż należy do przedsięwzięć typu *promotio humana*, to ściśle wiąże się z doktryną i zadaniami ewangelizacyjno-misyjnymi Kościoła. Więcej na ten temat zob. Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o Kościele w Afryce i jego ewangelizacyjnej misji u progu roku 2000 Ecclesia in Africa*, (Watykan: Libreria Editrice Vaticana, 1995), 42-44; Andrzej Pietrzak, „Opcja na rzecz ubogich,” *Studia Nauk Teologicznych* 8, (2013): 49.

który przyniesie największe dobro dla największej liczby osób, z uwzględnieniem zasad sprawiedliwości społecznej i solidarności.

Każdy z wymienionych wyżej dylematów pracy strażaka niesie ze sobą głębokie konsekwencje moralne⁴⁰ i etyczne. Niewątpliwie stanowią one wyzwania teologiczne nie tylko dla strażaków, lecz także albo przede wszystkim dla kapelanów pożarnictwa. Teologia może dostarczyć ram, w których strażacy mogą podejmować decyzje zgodnie z wiarą, etyką i zasadami moralnymi, dążąc do osiągnięcia jak największego dobra w sytuacjach, w których nie ma jednoznacznych odpowiedzi. Tu, z oczywistych względów szczególną rolę odgrywają wspomniani na początku kapelani strażaków, którzy wspierają ich duchowo w sytuacjach kryzysowych i pomagają w rozwiązywaniu dylematów etycznych. Dylematy, takie jak priorytet ratowania życia nad ochroną mienia, ratowanie kolegów strażaków czy wybór zasobów w sytuacjach kryzysowych, ukazują złożoność moralnych wyborów, przed którymi stają strażacy. Teologiczne ramy pomagają w podejmowaniu decyzji w zgodzie z zasadami wiary, etyki i dobra wspólnego.

Konkluzje

Zarys problematyki zaprezentowany w niniejszym opracowaniu nie pretenduje do rangi ostatecznych i niepodważalnych, lecz wpisuje się w nurt poszukiwań poglądów i koncepcji o charakterze filozoficzno-teologiczno-technicznym. Celem opracowania była próba przedstawienia rozumienia wybranych aspektów teologicznych występujących w służbie pożarniczej. Na pierwszy rzut oka wydawać by się mogło, że poruszona problematyka jest paradoksalnym teoretyzowaniem. Nic bardziej mylnego, bowiem służba pożarnicza, choć głęboko zakorzeniona w technicznych i praktycznych aspektach ratownictwa, nieodłącznie wiąże się również z wielowymiarowymi wyzwaniami moralnymi, etycznymi i duchowymi.

Analiza teologicznych aspektów tej profesji ukazuje, że strażacy jako ci, którzy codziennie narażają swoje życie, stają przed licznymi dylematami, które wymagają refleksji wykraczającej poza techniczne przygotowanie. Teologiczne ramy dostarczają nie tylko wsparcia w radzeniu sobie z traumą i stresem, ale również pomagają w podejmowaniu decyzji zgodnych z wartościami duchowymi i moralnymi, które są fundamentalne dla tej szlachetnej służby. W ten sposób teologia jako narzędzie refleksji nad sensem życia, cierpienia i śmierci, staje się integralną częścią formacji strażaka, wspierając go w pełnieniu jego misji z odpowiedzialnością, odwagą i oddaniem. To interdyscyplinarne podejście wskazuje na

⁴⁰ Wojciech Cichosz, „Wartość rodziny chrześcijańskiej w dobie współczesnych przemian kulturowo-postindustrialnych. Do rodziny nuklearnej do rodziny globalnej,” *Studia Włocławskie* 14 (2012): 261-263.

potrzebę dalszych badań i refleksji nad teologicznymi wyzwaniami w pracy strażaków, co może przyczynić się do lepszego zrozumienia i wsparcia duchowego w ich służbie. Niewątpliwie, służba ta wymaga dziś bardziej niż kiedykolwiek interdyscyplinarnych debat i spojrzenia na ludzkie horyzonty nauki i wiary w świetle prawdy objawionej.

STRESZCZENIE

Artykuł eksploruje teologiczne aspekty służby strażackiej, podkreślając jej interdyscyplinarny charakter. Służba strażaka, choć zdominowana przez czynniki techniczne i ratownicze, niesie ze sobą liczne wyzwania moralne, etyczne i duchowe. Omówiono teologiczne fundamenty tej profesji, praktyczne aspekty teologiczne związane z radzeniem sobie z traumą, stresem oraz budowaniem wspólnoty, a także współczesne wyzwania, takie jak dylematy etyczne i rola kapelanów. Wnioski zwracają uwagę na konieczność dalszej refleksji i badań nad teologicznymi wyzwaniami w pracy strażaków, aby lepiej wspierać ich w tej odpowiedzialnej misji.

Słowa kluczowe: strażak, straż pożarna, służba, teologia, kapelan, duchowość, misja, moralność.

THEOLOGICAL ASPECTS OF SERVICE IN THE FIRE BRIGADE

SUMMARY

The article explores the theological aspects of firefighting service, highlighting its interdisciplinary nature. While the work of a firefighter is dominated by technical and rescue factors, it also involves numerous moral, ethical, and spiritual challenges. The theological foundations of this profession are discussed, along with practical theological aspects related to coping with trauma, stress, and community building. The article also addresses contemporary challenges, such as ethical dilemmas and the role of chaplains. The conclusions emphasize the need for further reflection and research on the theological challenges in the work of firefighters to better support them in this responsible mission.

Keywords: firefighter, fire department, firefighting service, theology, chaplain, spirituality, mission, morality.

Bibliografia

- Brzeziński, Daniel. „Wiara i jej celebrowanie w kulturze. Systematyzacja pojęć,” *Teologia i Człowiek* 3, t. 27 (2014): 11-20. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2014.033>.
- Bukalski, Sławomir. „Śmierć i umieranie. Aspekty psychologiczno-pastoralne,” *Studia Paradayskie*, t. 24 (2014): 101-112.
- Chyrowicz-Dorobek, Barbara. *Zamiar i skutki. Filozoficzna analiza zasady podwójnego skutku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1997.
- Cichosz, Wojciech. “Anthropological Determinants of Religious Education, in: Religious Pedagogy,” edited by Zbigniew Marek and Anna Walulik, 345-65. Krakow: Ignatianum University Press, 2020.
- Cichosz, Wojciech. „Duchowość małżeńsko-rodzinna w publikacjach Księdza Profesora Ireneusza Werbińskiego,” *Studia Włocławskie*, t. 22 (2020): 91-106.
- Cichosz, Wojciech. „Wartość rodziny chrześcijańskiej w dobie współczesnych przemian kulturowo-postindustrialnych. Do rodziny nuklearnej do rodziny globalnej,” *Studia Włocławskie* 14 (2012): 248-266.
- Cichosz, Wojciech. *Wychowanie integralne. Praktyczna recepcja Gimnazjum w Zespole Szkół Katolicki im. św. Jana Pawła II w Gdynia 1992-2019*. Pelplin: Bernardinum, 2019.
- Cichosz, Wojciech, Lisica, Jarosław. „Korelatywność emocji z kreatywnością osoby ludzkiej,” *Studia Gdańskie*, t. XLI (2017): 127-136.
- Cichosz, Wojciech, Lisica, Jarosław. „Rola emocji w kreatywności osoby ludzkiej,” w *Emocje. Druga strona wiedzy. Epistemologia. Kształcenie. Kreatywność*, red. Diana del Mastro, Wiesław Dyk, vol. 2, 109-123. Paris-Alberobello: L’Harmattan, 2019.
- Cichosz, Wojciech, Lisica, Jarosław. „Teologia edukacji w świetle myśli ks. prof. Zbigniewa Marka,” w *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Anna Walulik, Janusz Mółka, 89-102. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017.
- Fry, Louis W., Cohen, Melanie P. “Spiritual Leadership as a Paradigm for Organizational Transformation and Recovery from Extended Work Hours Cultures,” *Journal of Business Ethics* 84, num. 2 (2009): 265-278. DOI: 10.1007/s10551-008-9695-2.
- Gmitruk, Janusz. „Dzieje Związku Floriańskiego,” *Niepodległość i Pamięć*, nr 25/3(63), (2018): 123-138.
- Jan Paweł II. Adhortacja *Ecclesia in Africa* (1995).

- King, Michael, Koenig, Harold G. "Conceptualising Spirituality for Medical Research and Health Service Provision," *BMC Health Services Research* 9, num. 1 (2009): 116. DOI: 10.1186/1472-6963-9-116.
- Kluz, Marek. „Służba w perspektywie chrześcijańskiego wychowania w nauczaniu papieża Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka,” w: upjp2.edu.pl.
- Konecki, Krzysztof. *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN, 2000.
- Lewandowski, Robert. „Filozoficzno-teologiczny obraz śmierci widziany oczami młodych osób,” *Roczniki Teologiczne* 6, t. LXIX (2022): 95-110. DOI: <http://doi.org/10.18290/rt.22696.6>.
- Lisica, Jarosław. „Uczciwość wobec ojczyzny (Konstruktywizm a behawioryzm w wychowaniu do patriotyzmu),” *Refleksje*, nr 1 (2018): 30-36.
- Lisica, Jarosław. „Wpływ służby zawodowej na jakość życia rodzinnego strażaków Państwowej Straży Pożarnej na podstawie badań własnych,” *Studia Humanistica Gedanensia*, t. 7 (2022): 151-173.
- Maj, Adam. „Wartość służby w duchowości uczniów wczesnoszkolnej edukacji,” *Roczniki Pedagogiczne* 15(51), nr 2 (2023): 23-37. DOI: <https://doi.org/10.18290/rped23152.2>.
- Marques, Joan. "Spirituality in the Workplace: Developing an Integral Model and a Comprehensive Definition," *Journal of American Academy of Business* 7, num. 1 (2005): 80-92.
- Meisenhelder, Janice Bell, Chandler, Emily N. "Faith, Prayer and Health Outcomes in Elderly African Americans and Whites," *Journal of the National Medical Association* 92, num. 4 (2000): 201-209.
- Młodzik, Lidia. „Profil osobowo-moralny funkcjonariuszy mundurowych,” *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, nr 4(132) (2018): 190-204.
- Moody, Harry R. *Religion, Spirituality and Aging: A Social Work Perspective*. New York: Routledge, 2005.
- Oleksy, Justyna. „Narażenie zawodowe pracowników straży pożarnej – ryzyko zaburzeń psychofizycznych,” *Psychologia*, nr 4(54) (2015): 52-57.
- Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press, 1997.
- Picciotto, Richard, Paisner, Daniel. *Ostatni z żywych. Opowieść strażaka, który przeżył pod gruzami World Trade Center*. Warszawa: Grupa Wydawnicza Bertelsmann media, 2002.

- Pieczywok, Andrzej. „Podstawowe kategorie etyczno-prawne i organizacyjne w pracy zawodowej funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa publicznego,” *Przegląd Prawno-Ekonomiczny*, nr 43 (2018): 183-200.
- Pietrzak, Andrzej. „Opcja na rzecz ubogich,” *Studia Nauk Teologicznych* 8 (2013): 47-62.
DOI: 10.24425/snt.2013.112755.
- Sawicki, Tomasz. „Bezpieczeństwo strażaków PSP a ryzyko zawodowe w czasie działań ratowniczych,” *W akcji. Technika – Taktyka – Profilaktyka*, nr 2 (2012): 46-57.
- Służba, *Słownik Języka Polskiego PWN*, w: sjp.pwn.pl.
- Sobór Watykański II. „Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*,” w *Dokumenty Soboru Watykańskiego II*, 319-336. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Stachurski, Michał. „Katolicka Nauka Społeczna wobec zagadnień społeczno-politycznych,” *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, nr 1(32) (2018): 153-162.
- Szulist, Janusz. „Źródła solidarności na przykładzie Orędzia na Światowy Dzień Pokoju 2014 roku papieża Franciszka,” *Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie*, nr 21 (2014): 283-296.
- Tur, Przemysław. „Rola kapelana w Siłach Zbrojnych RP,” *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, nr 27(2) (2018): 105-113.
- Weaver, Gary R., Agle, Bradley R. “Religiosity and Ethical Behavior in Organizations: A Symbolic Interactionist Perspective,” *Academy of Management Review* 27, num. 1 (2002): 77-97. DOI: 10.5465/amr.2002.5922390.
- Woszczyk, Sylwester, i in. „Stres i sposoby radzenia sobie z nim przez policjantów i strażaków,” *Bezpieczeństwo Pracy*, nr 10 (2016): 11-15.
DOI: 10.5604/01377043.1222016.
- Zalewski, Marian. *W jedności siła. Bogu na chwałę, ludziom na pożytek. W 100-lecie odzyskania przez Polskę Niepodległości*. Warszawa: Zarząd Główny Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP, 2018.
- Zellma, Anna, Buchta, Roman, Cichosz, Wojciech. “The (non)transgressive character of religious education for children and young people in Polish schools,” *British Journal of Religious Education* 3, vol. 44 (2022): 223-237.
DOI: 10.1080/01416200.2021.1887082.